

8. Гоголь Н.В. Собрание сочинений: в 7 т. / Под общ. ред. С.И.Машинского, М.Б.Храпченко; Примеч. А.В.Чичерина, Н.Л.Степанова. – Т. 1: Вечера на хуторе близ Диканьки. – М.: Худож. лит., 1976. – 333 с.

9. Гоголь Н.В. Собрание сочинений: в 7 т. / Примеч. С.И.Машинского. – Т. 5: Мёртвые души. Поэма. – М.: Худож. лит, 1978. – 541 с.

10. Городнюк Н. Барви і коди саду. Семантика образу у творчості Валерія Шевчука // Українська мова та література. – 2004. – Число 15 (367). – С. 15–18.

11. Шевчук В. "І словом, розумом, життям своїм мудрець..." // Український світ. – 1995. – №7–12. – С. 8–13.

12. Сковорода Григорій Савич. Твори: У 2 т. / Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України / Відпов. ред. М.Сулима. – 2-е вид., випр. – Т. 1: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – К.: Обереги, 2005. – 528 с.

13. Гоголь Н.В. Собрание сочинений: В 7 т. / Николай Васильевич Гоголь / Примеч. С.И.Машинского]. – Т. 2: Миргород. – М.: Худож. лит., 1976. – 333 с.

14. Шевчук В.О. Сад. Драматична композиція за творами Григорія Сковороди // Жовтень. – 1972. – №11. – С. 54–82.

УДК 821.161. 2.09:82

Л.П.Копейцева

Суголосні мотиви творчості М.Гоголя та І.Нечуя-Левицького

У статті дається огляд компаративних і літературознавчих студій, визначаються різноманітні підходи до дослідження творчості двох класиків – М.Гоголя та І.Нечуя-Левицького. Простежуються різновекторні мотиви епічних творів митців на основі таких параметрів: семантика (філософські, соціально-історичні, екзистенціальні); походження (фольклорні, міфологічні, літературні). Виявлено наскрізні мотиви творчості обох письменників – українські мотиви. Доведено, що належне місце у доробку художників слова займають християнські, філософсько-антропологічні мотиви.

Ключові слова: компаративістика, порівняльні студії, різновекторні мотиви: соціально-історичні, філософські, фольклорні.

В статье анализируются компаративные и литературоведческие студии, определяются различные подходы к исследованию творчества классиков русской и украинской литературы – Н.Гоголя и И.Нечуя-Левицкого. Прослеживаются разновекторные

мотиви епічних произведень художників слова на основі: семантики (філософські, соціально-історичні, екзистенціальні параметри); походження (фольклорні, міфологічні, літературні параметри). Визначаються ключові мотиви в творчості письменників (українські, християнські, філософсько-антропологічні мотиви). Особливу увагу приділяється українським мотивам.

Ключові слова: компаративістика, порівняльні студії, різновекторні мотиви: соціально-історичні, філософські, фольклорні.

Comparative and studying of literature studios are analyzed in the article, different approaches concern to research of creation of classics of Russian and Ukrainian literature – N.Gogolya and I.Nechuya-Levytskogo. The motives of different directions of epic works of artists of word are traced on basis: semantics (philosophical, socially-historical, existential parameters); origins (folklores, mythological, literary parameters).

Key reasons concern in creation of writers (Ukrainian, Christian, philosophico-anthropological reasons). The special attention is spared to Ukrainian reasons.

Keywords: method of comparison, comparative studios the motives of different directions: socially-historical, philosophical, folklores.

Проблема компаративного дослідження творчості письменників належить до актуальних питань літературознавства. Вони знайшли своє відображення у працях Г.Вервеса, Р.Гром'яка та ін. Більшість науковців основними положеннями порівняльних студій вважають одиниці літературного процесу, історичні об'єктивні критерії віднесення, параметри зіставлення порівняльних процесів до типологічно спільних чи відмінних.

Це дало нам підстави для спостереження над творчістю класиків української та зарубіжної літератур – М.Гоголя та І.Нечуя-Левицького, оскільки попри множину інтерпретацій їхньої творчості, аспекти саме порівняльного дослідження висвітлені лише фрагментарно.

Зокрема, І.Франко називав І.Нечуя-Левицького "колосальним, всеобіймаючим оком України" і ставив його в один ряд з такими корифеями, як Лев Толстой, І.Тургенєв, Панас Мирний [1, с. 59].

В оцінці творчості Нечуя-Левицького О.Білецьким, на нашу думку, закладена антитеза: "Ідучи за Гоголем, Нечуй-Левицький, однак, не став його наслідувачем і, звичайно, не піднявся до широчіні його типових узагальнень" [2, с. 125], проте він вважав, що за грандіозними намірами

Нечуй-Левицький наближався до задумів І.Франка, М.Гоголя, О.Бальзака [2, с. 127].

На думку багатьох дослідників, М.Гоголь вважався українським письменником, зокрема, М.Петров розглядає його творчість поряд з такими письменниками, як М.Максимович, Є.Гребінка, О.Стороженко.

За переконаннями М.Дашкевича, "в постаті Гоголя українська творчість рішуче спрямувала загальноросійську літературу на шлях натуралізму".

Спробуймо розкрити суголосні мотиви художньої прози І.Нечуя-Левицького та М.Гоголя.

Зауважимо, що мотив – це формально-змістова одиниця твору, що є складником фабули і рушієм сюжету, засобом розкриття художнього образу і втілення ідейно-естетичного задуму митця [3, с. 481]. В основу типології мотивів нами покладені такі параметри: семантика (філософські, соціально-історичні, екзистенціальні); походження (фольклорні, літературні).

Нам видається, що, виокремлюючи провідні мотиви письменників, варто відповісти на питання: чи простежується вплив подій і явищ, біографій на вироблення творчих облич письменників?

Біографія цих визначних митців – річ ніби надзвичайно проста, але разом і дуже складна. Проста, коли мовити про зверхнє життя. Складна, коли спробуєш заглибитися в цю простоту й знайти відповідь на те, чим, власне, ці люди жили поза монотонними буднями та дуже немудрими життєвими функціями. Однак життя їх було повноцінним – про це свідчать ті десятки літературних творів, що зовсім не вкладаються в зовнішню простоту цього життя. Вони сповнені любові до рідного краю. Куток, де народився й прожив свої дитячі літа Левицький, справді навки може врізатись і заповнити чулу та вразливу душу. "Од самого берега Росі, на південь, де Канівський повіт сходиться з Звенигородським, починається такий рай, якого трудно знайти на Україні", – пише згодом сам Левицький у повісті "Бурлачка" [4, с. 211].

Чи не таким же раєм був для М.Гоголя дивовижний Дніпро, могутній своєю широчинню, що його до половини не кожна птиця може здолати. Ось у цьому виявляється сила любові обох письменників до України.

І.Нечуй-Левицький і М.Гоголь, визначні представники реалізму, два генії, які своєю творчістю сприяли розвитку української духовності.

Спадщина цих митців слова представлена різновекторними мотивами, які дозволяють розглядати світ у різних площинах: соціально-історичній, екзистенційно-філософській.

Творча діяльність М.Гоголя та І.Нечуя-Левицького знаходиться у межах художньо-концептуального оформлення ними філософсько-антропологічної проблеми, оскільки вони акцентували увагу на проблемах духовного та душі людини.

Українські мотиви виявляються в намаганні митців знайти засоби оновлення і перетворення суспільства на основі універсальних законів Бога, які були найбільш виразно проповідовані Ісусом Христом і отримали змістовну інтерпретацію.

У творах обох письменників спостерігаємо трансформацію ідей християнської антропології, що набувають негативного відтінку й унаслідок цієї "негативної" антропології значна частина персонажів їхніх творів неприваблива й нікчемна. Погляньмо на Нечуївські образи-персонажі: священика Моссаковського – гарного, скромного, мовчазного, несміливого, безвольного і неосвіченого; Балабуху – "недокінченого академіста", високого, годованого, вайлуватого, зарозумілого і тупого ("Старосвітські батюшки та матушки"); ченців Палладія, Єремії, Ісакія, Тарасія ("Афонський пройдисвіт"). Усі вони є уособленням користолюбства, зажерливості, визискування, сваволі. Подібні типи вимальовані М.Гоголем: Ноздрьов, Манілов, Собакевич, Афанасій Іванович Товстогуб, Пульхерія Іванівна, образ панночки-сотниківни, яка є уособленням навіженої сили, що спопеляє і псаря, і філософа, загиджує православний український храм усіляким "чортовинням" і перетворює його на руїну.

Релігійність, яка мала б спрямовувати народ на шлях визволення і свободи, стала засобом національного та духовного відчуження. Побут саме такого, здеморалізованого, духовенства, міщанства подано письменниками досить об'єктивно. Головні і другорядні герої повістей, оповідань класиків літератури підтверджують духовне омерзіння священиків, облудливість та егоїзм "старосвітських батюшок та матушок", "старосвітських поміщиків".

І.Нечуй-Левицький уперше в українській літературі аналізує причини морального зубожіння, показує, як одні форми світовідчуття, матеріального і духовного буття героїв поєднуються з іншими, цілком протилежними. Н.Крутікова назвала повість "справжньою енциклопедією звичаїв і побуту духовенства" і відзначила неабиякий талант автора у змалюванні "живих характерів" [5, с. 17].

Автори епічних полотен вбачають у персонажах нахил до привабливання спокусами мирського: люди поринули у суєтність, їх здолали гріховні спокуси. Негативність образів – уміння як М.Гоголя, так і І.Нечуя-

Левицького відобразити всю жажливість їх світорозуміння та розуміння ними свого власного життя.

Без сумніву, обидва письменники спонукали плакати, накликаючи неприхильність і ворожість "усіх станів". Гоголь у розпуці вигукував: "Матінко моя! Пожалій свого бідного сина. Де ти?" – і не знайшовши відповіді, вже рідній матері ревно присягався, що його серце завжди залишиться прив'язаним до священних місць батьківщини.

Про наскрізність українських мотивів у творчості письменників свідчить збірка Гоголя "Миргород" та твори І.Нечуй-Левицького. До збірки російський письменник узяв епіграф із записок одного мандрівника: "Хоча в Миргороді випікають бублики з чорного тіста, але досить смачні" [6, с. 94]. Ці слова перегукуються із сентенцією про дим батьківщини, який завжди солодкий і смачний.

Постійно прагнув служити своєму краю, народові український митець: "Наглядайте над народним життям. Примічайте типи селян, розпитуйте про всякі сільські історії, і часом сама повість наскочить на вас, а чого не достачить, то покличте на поміч силу творчества, бо сама жизнь рідко коли дає цілу повість. Треба жизнь перепустити через свою душу..." [4, с. 6].

Очевидно, не випадковим у спадщині письменників було розкриття історичної долі України, звернення до найбільш знаменних подій історичного минулого, оскільки вони мали винятково велику вагу і для оцінки сучасної дійсності, і для визначення перспектив суспільного життя. Період української козаччини як І.Нечуй-Левицький, так і М.Гоголь вважали широким полем для поезії, особливо потрібним і зрозумілим для народу, що внаслідок соціальних і національних репресій поступово втрачає історичну пам'ять і денаціоналізується. "Козаччина – то цвіт українського історичного життя, – писав Нечуй-Левицький у "Критичному огляді", – то самий показний період нашої історії, то час української слави, завзяття і лицарства" [4, с. 60–61]. Подібні думки знаходимо у російського класика: "Наша Україна дзвенить піснями", "Тепер я засів за історію нашої єдиної, бідної України" [7, с. 61].

Великі письменники світової літератури М.Гоголь, О.Пушкін, Дж.Байрон, І.Нечуй-Левицький черпали матеріал для своєї творчості з козацького життя, оспівуючи його поетичний дух, героїчну боротьбу за оборону України. "Не одна путня душа того часу, прилягаючи серцем і розумом до тодішнього стану своєї батьківщини, переболіла й перемучилась, – писав Нечуй-Левицький. – Не одна страшна психічна боротьба палала і згасла тоді в кращих, в щиріших душах українських, дбавших не об одній своїй особовій користі. Поетові українському треба тільки поблукати по тому

минушому пожарищі і своїм поетичним природником постерегти психічні тайни минулих наших історичних працівників".

І.Нечуй-Левицький і був тим українським письменником, який "постеріг" минуле України та змалював широку картину життя і національно-визвольну боротьбу козацького народу в XVII ст. Запорозька Січ у відображенні письменника виступає втіленням волелюбного духу українського народу, духу боротьби за зневажені права, якого так бракувало сучасникам письменника. Нечуй-Левицький теж із захопленням розповідав синові Йванові про Різаний Яр, про Корсунь, де відбувалася битва Богдана Хмельницького з поляками, про Запорозьку Січ, Наливайків шлях. Пізніше ця проблема стане центральною в його житті. У повісті "Над Чорним морем" (1888) герой дивиться на діда Хтодося, осяяного вогнищем, і порівнює його то з Гонтою, то із Залізником з героїчної поеми Т.Шевченка "Гайдамаки", то з гоголівським Тарасом Бульбою.

Старовина, ідилічна патріархальність України – це гоголівська маска, майстерно накинута на гострі й пекучі проблеми сучасності вуаль. М.Гоголь мав геніальну здатність і в прадідівську душу залізи, і впустити її до себе – можливо, то була душа його предка Остапа Гоголя, козацького полковника, сподвижника чи гетьмана Петра Дорошенка, бо надто сильно вона шаленіла в письменникові.

Можна з упевненістю зауважити, що і І.Нечуй-Левицький, і М.Гоголь – визначні екзистенційні мислителі, які поринули в особисті глибини людини, до її специфічної духовної унікальності та неповторності. Саме тепер, коли процес відродження національної самосвідомості та розвиток духовності українського народу зростає, ми маємо можливість простежити етноментальні особливості проблематики у філософсько-літературній спадщині українсько-російських письменників, виявити її глибоку вкоріненість як в особливості української ментальності, так і в розвиток філософських традицій в Україні.

Гоголь, Нечуй-Левицький як реалісти-психологи, широко використовували психологічний аналіз, як реалісти-соціологи, навчилися усвідомлювати і зображувати особистість у соціальному типі і відтворювати неповторне "Я" героя.

У фокусі зображення класиків – буденне життя, крізь призму якого розкривається духовний світ героїв. Однак побутові атрибути не стали для них самоціллю. Вони є засобом розкриття соціальних картин життя сільського духовенства і міщанських кіл інтелігенції. Письменники не жаліють іронії, сарказму для представників цього міщанського болота (Флегонт Петрович, Софія Леонівна, артист Наркис Назарів, Іван Іванович,

Іван Микитович). Реалістичне розкриття "людської душі" подане в повістях на ґрунті потворності міщанського побуту, який зумовлює відсутність високих духовних інтересів, індивідуалізм, обмеженість, моральну деградацію.

Тому-то, як впливає з вищесказаного, класики українсько-російських культур є українськими письменниками з "національною орієнтацією", оскільки вони зосереджені здебільшого на національному минулому, на національних фольклорних звичаях.

Література

1. Франко І. Література, її завдання і найважливіші ціхи // Зібр. творів: У 50 т. – Т. 26. – С. 5–14.
2. Білецький О. Зібрання праць: У 5 т. – Т. 2.– К.: Наукова думка, 1965. – 337 с.
3. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін. – К.: Академія, 1997. – 752 с.
4. Нечуй-Левицький І.С. Зібрання творів: У 10 т. – Т. 2, 3, 10. – К.: Наукова думка, 2002. – 489 с.
5. Крутікова Н. Творчість І.С.Нечуя-Левицького. – К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1961. – 188 с.
6. Гоголь М. Зібрання творів: У 7 т. – Т. 2. – К.: Наукова думка, 2008. – 237 с.
7. Гоголь Н. Собрание сочинений: В 7 т. – Т. 2. – М.: Худ. література, 1986. – 432 с.

УДК 821.161.2.08

Л.В.Зіневич

М.Гоголь у перекладі М.Зерова

У статті аналізується художній переклад визначного українського письменника і перекладача М.Зерова творів М.Гоголя в аспекті наступності перекладацької традиції: від Лесі Українки до М.Зерова. У результаті порівняльного аналізу виділені основні риси перекладацького стилю досліджуваного письменника-перекладача і прийоми відтворення в україномовному тексті художньої своєрідності оригіналу.

Ключові слова: художній переклад, оригінал, стиль, стилістичні прийоми.